

УДК 338.658

Оцінювання ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємства

Третяк Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Нагайчук Н.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

У статті розглянуто основні критерії оцінки ефективності фінансового забезпечення процесу відтворення основних засобів підприємства, головними з яких є достатність фінансових ресурсів, забезпечення фінансової стійкості, мінімальна вартість, рентабельність, ризик, своєчасність. Дотримання цих критеріїв забезпечить здійснення ефективної оцінки фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Ключові слова: фінансове забезпечення, основні засоби, відтворення, ризик, своєчасність, витрати, рентабельність.

Третяк Н.М., Нагайчук Н.Г. ОЦЕНИВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОСПРОИЗВОДСТВА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены основные критерии оценки эффективности финансового обеспечения воспроизведения основных средств предприятия, главными из которых являются достаточность финансовых ресурсов, обеспечение финансовой стабильности, минимальная стоимость, рентабельность, риск, своевременность. Соблюдение этих критериев обеспечит осуществление эффективной оценки финансового обеспечения воспроизведения основных средств.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, основные средства, воспроизведение, риск, своевременность, затраты, рентабельность.

Tretyak N.M., Nahaychuk N.H. EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF FINANCING FOR THE REPRODUCTION OF THE COMPANY'S FIXED ASSETS

The article deals with the basic criteria for evaluating the effectiveness of financing for the reproduction of fixed assets of the company, the main of which are: the sufficiency of financial resources, financial stability, minimum cost, profitability, risk and timeliness. The abidance of these criteria will ensure effective evaluation of financing for the reproduction of fixed assets.

Keywords: financing, fixed assets, reproduction, risk, timeliness, costs, profitability.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Динамічне та стабільне фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємства є необхідною умовою їхнього нормального функціонування та поступального економічного розвитку. В умовах ринкових відносин, зростання рівня конкурентності зовнішнього економічного оточення, переходу до нових технологічних основ розвитку виробництва принципово змінюються всі сфери і напрями діяльності підприємств, їх економічна політика, методи та способи її реалізації. Політика фінансового забезпечення відтворення основних засобів пов'язана з пошуком доступних джерел фінансових ресурсів, способів їх мобілізації, акумулювання та розподілу між напрямками використання, що конку-

рують, а також підвищенням ефективності їх залучення у виробничу й інвестиційну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на численні наукові дослідження, проблема оцінювання ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств не знайшла досить повного висвітлення ні у вітчизняній, а ні в закордонній літературі. Вітчизняна наукова думка поки що не запропонувала цілісної системи оцінки ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств та ефективних методів регулювання процесу фінансового забезпечення, адаптованих до конкретних виробничих умов.

Цій науковій проблемі постійно приділяють увагу такі вітчизняні та закордонні вчені, як А.Г. Балдинюк, Р.М. Бугріменко, С.О. Зубков, М. Коденська, Т. Косова, Л. Костирко, О. Непочатенко, А. Поддєрьогін. Наукові праці цих авторів широко відомі та визнані серед вітчизняних і закордонних учених-економістів. Проте економічні процеси, що постійно розвиваються, ставлять нові завдання, що вимагає вивчення та узагальнення накопиченого досвіду щодо фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств, а також наукового вирішення проблемних питань. Окреслені обставини визначили необхідність дослідження цієї важливої проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних критеріїв оцінки ефективності фінансового забезпечення процесу відтворення основних засобів підприємства.

Виклад основного матеріалу. Для українських підприємств питання щодо відтворення основних засобів є надзвичайно актуальним, оскільки переважна частина підприємств продовжує використовувати ресурсоємну та морально застарілу техніку з низькою ефективністю, невисокою продуктивністю, відсутністю запасних частин до неї тощо. Як

наслідок, знижується продуктивність праці, агонізує фондівдача, а матеріальні та енергетичні витрати, навпаки, зростають. Ці фактори негативно впливають на якість готової продукції, знижуючи її конкурентоздатність на світовому ринку. Наразі доміантною залишається проблема відтворення основних засобів на українських підприємствах, зокрема, проблема фінансового забезпечення процесу відтворення основних засобів.

Відтворення основних засобів – це процес їх виробничого використання, зносу та амортизації, підтримання у робочому стані через здійснення ремонтів і відновлення в натурі [5, с. 88].

Процес відтворення полягає в оновленні та заміщенні основних засобів підприємства, які в процесі експлуатації підлягають фізичному та моральному зношенню, в результаті чого стають непридатними до подальшого використання та виконання виробничих завдань (рис. 1).

Отже, відтворення основних засобів постає процесом постійного та неперервного оновлення і заміщення основних засобів у зв'язку з їх фізичним і моральним зносом.

Для відтворення основних засобів необхідне відповідне фінансове забезпечення,

Рис. 1. Форми відтворення основних засобів підприємства

зокрема вибір відповідних джерел фінансування такого процесу.

Так, автор Ящук Д.Л. наголошує на тому, що питання управління фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів пов'язане, з одного боку, зі співвідношенням постійних і змінних видів цих активів, а з іншого – із принциповим вибором довгострокових або короткострокових джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів [8, с. 253].

Управління фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів підприємства полягає у задоволенні такого процесу відповідними фінансовими ресурсами, а також джерелами формування цих ресурсів. Відповідно до цього менеджментом підприємства формується система фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Таким чином, система управління фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів полягає в оптимізації обсягу та складу джерел їх формування для дотримання умов ефективного використання власного та залученого капіталу, а також забезпечення достатньої фінансової стійкості підприємства.

Розглядаючи особливості діяльності підприємства торгівлі, А.Г. Балдинюк дає визначення управлінню фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів підприємства, яке, на його думку, являє собою систему принципів та методів прийняття управлінських рішень щодо визначення необхідного обсягу оборотного капіталу та складу власних і позикових джерел його формування, що забезпечують задане співвідношення рівня доходності та ризику його використання згідно з обраною фінансовою політикою [1]. На наш погляд, це визначення якнайповніше відбиває зміст цього процесу.

У сучасній науковій літературі виокремлюється низка критеріїв щодо визначення ефективності, які можна використовувати під час оцінювання ефективності системи фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Оцінити ефективність фінансового забезпечення відтворення основних засобів можна лише щодо певного встановленого критерію.

В економічному словнику зазначено, що критерій – це показник, ознака, на підставі якої формується оцінка якості економічного об'єкта, процесу, мірило такої оцінки. З огляду на це під критерієм ефективності управління фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів підприємства треба розуміти показник, щодо якого формується оцінка

якості управлінських рішень щодо фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

С.В. Рилєєв та С.М. Юрій зазначають, що в теорії фінансового менеджменту розроблено різні критерії ефективного управління основними засобами та джерелами їх формування, основними з яких є [6, с. 315]:

- мінімізація поточної кредиторської заборгованості. Цей підхід зменшує ймовірність втрати ліквідності. Однак така стратегія потребує використання довгострокових джерел залученого капіталу для фінансового забезпечення відтворення більшої частини основних засобів;

- мінімізація сукупних витрат фінансового забезпечення. У цьому разі ставка робиться на власний капітал як основне джерело відтворення основних засобів. Це джерело найдешевше, водночас для нього характерний низький рівень ризику невиконання зобов'язань;

- максимізація повної вартості підприємства. Ця стратегія включає процес управління основними засобами у загальнофінансовій стратегії підприємства. Сенс її полягає в тому, що будь-які рішення у сфері управління основними засобами, які сприяють зростанню економічної вартості підприємства, слід визнати доцільними.

А.Г. Балдинюк виокремлює критерії достатності, забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості та вартості [1].

Р.М. Бугріменко пропонує застосувати до оцінки ефективності процесу фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств торгівлі багатокритеріальний підхід, виділяючи при цьому такі критерії її ефективності, як достатність, рентабельність, ризик, вартість залучення [2, с. 130]

Аналіз наведених критеріїв дає підстави дійти висновків, що окремі з них тісно пов'язані між собою і можуть замінювати один одного, як, наприклад, критерії рентабельності та витрат фінансування. Зведення сукупних витрат фінансового забезпечення до мінімуму збільшить розмір чистого прибутку, що автоматично збільшує рентабельність підприємства та основних засобів зокрема.

Також зведення до мінімуму суми поточних зобов'язань спричинить зменшення тривалості обороту та поліпшить показники ліквідності, фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Автор С.О. Зубков вважає, що базовим критерієм ефективності управління фінан-

суванням основних засобів буде мінімізація витрат на залучення та обслуговування фінансування на 1 гривню вартості основних засобів. При цьому головним показником доцільно обрати коефіцієнт відношення витрат на залучення та обслуговування джерел фінансування (Кв) до вартості основних засобів [4, с. 123].

Ураховуючи це, серед усіх можливих варіантів фінансування потреби в основних засобах доцільно обрати той, який забезпечить мінімум витрат на залучення та обслуговування залученого фінансування [4, с. 124]:

$$Kv \rightarrow \min. \quad (1)$$

Загально визнаним у науковій літературі основним завданням процесу фінансового забезпечення відтворення основних засобів є визначення обсягу фінансових ресурсів, достатнього для забезпечення такого процесу, при цьому не порушивши оптимальності структури капіталу підприємства у частині співвідношення власного та залученого капіталу.

Головною метою управління фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів підприємства є мінімізація позикового капіталу на одиницю майбутнього доходу від реалізації продукції та оптимізація складу власних і позикових джерел його формування.

Отже, головними критеріями ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів є достатність фінансових ресурсів, забезпечення фінансової стійкості, мінімальна вартість, рентабельність, допустимий рівень ризику, своєчасність (рис. 2).

Забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів на потреби підприємства для відтворення основних засобів виконується за умови:

$$BO3n \leq \Phi pBK + \Phi p3K, \quad (2)$$

де BO3n – вартість основних засобів, що потребує відтворення, тис. грн;

ΦpBK, Φp3K – сума коштів, що може бути фінансована на відтворення основних засобів, тис. грн., джерелами таких коштів можуть бути ресурси власного та залученого капіталу.

Критерій забезпечення фінансової стійкості доцільно виразити показником співвідношення залученого та власного капіталу (Квз), що характеризує структуру фінансування господарської діяльності підприємства. У разі фінансового

забезпечення відтворення основних засобів не повинна бути порушена оптимальна структура співвідношення власного та залученого капіталу. Виходячи з рекомендованих значень, має виконуватися така умова:

$$Kvz \leq 1. \quad (3)$$

Критерій мінімізації вартості залучення може бути виражений середньозваженою вартістю капіталу, що прагне до мінімуму:

$$OKp3 \times Cп3 + OKд3 \times Cд3 + OK \times Cв \rightarrow \min, \quad (4)$$

де OKп3, OKд3, OK – сума основних засобів, профінансованих за рахунок короткострокових, довгострокових позик та власного капіталу відповідно;

Cп3, Cд3, Cв – вартість джерел фінансування за рахунок короткострокових, довгострокових позик та власного капіталу відповідно.

З метою своєчасного і достатнього формування обсягу фінансових ресурсів доцільно використати одночасно кілька джерел їх формування, поєднуючи власні джерела з позиковими. Для визначення ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємства з використанням різних джерел можна запропонувати модель, яка дасть змогу визначити оптимальність формування фінансових ресурсів для здійснення такого процесу.

$$FOI = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=0}^m v_{ij} \times r_j}{(f(v_i) \times r_j + k_{ij} \times r_j + v'_{ij} \times r_j)} \rightarrow \max, \quad (5)$$

де FOI – показник оптимальності формування фінансових ресурсів підприємства;

v_{ij} – обсяг фінансових ресурсів, що залучаються з і-го джерела в j-й період часу, грн.;

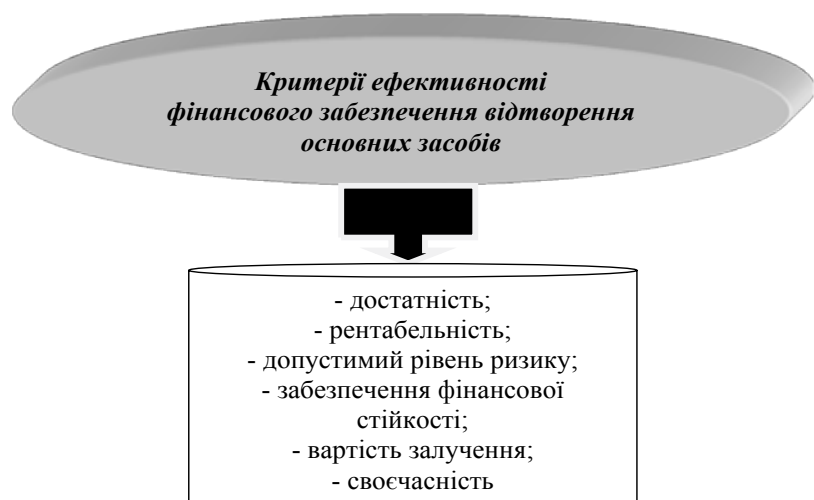

Рис. 2. Критерії ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів

r_j – коефіцієнт дисконтування для j -го періоду часу;

$f(v_j)$ – сума виплат за використання коштів, залучається i -го джерела в j -й період часу, грн.;

k_{ij} – сума інших виплат, пов'язаних із залученням коштів з i -го джерела в j -й період часу, грн.;

v'_{ij} – сума повернення залучених коштів з i -го джерела в j -й період часу, грн.

Запропонована модель визначає оптимальне поєднання джерел формування фінансових ресурсів підприємства, дає змогу реалізувати комплексну оптимізацію фінансового забезпечення, відображає чистий фінансовий результат від залучення ресурсів, ілюструє зміну вартості грошей у часі, дає змогу здійснити оцінку оптимальності будь-якого виду і кількості джерел фінансового забезпечення.

Критерій своєчасності передбачає вчасне надходження фінансових ресурсів для оновлення основних засобів. Критерій своєчасності характеризує інтервал часу проведення дії щодо пошуку джерел фінансових ресурсів з метою фінансового забезпечення процесу відтворення основних засобів підприємства. Своєчасність визначається часом проведення операції та надання інформації для прийняття ефективних управлінських рішень щодо відтворення основних засобів. Показник такого критерію повинен бути зведений до мінімуму.

$$\text{Своєчасність} \rightarrow \min. \quad (6)$$

Сенс критерію рентабельності полягає у тому, що сума прибутку, яка отримана після здійснення процесу відтворення основних засобів, повинна бути більшою, ніж була до реалізації цього кроку. Значення критерію рентабельності основних засобів та рентабельності витрат повинно бути орієнтовано на максимум. Окрім того, сума витрат, яка понесена у результаті інвестиційної діяльності щодо відтворення основних засобів, повинна бути погашена у найкоротший термін, тобто сума майбутніх доходів від уведення в дію та експлуатації основних засобів має бути значно більшою за суму понесених витрат.

Критерій допустимого рівня ризику передбачає зведення рівня ризику від операцій відтворення основних засобів та пошуку джерел з метою фінансового забезпечення цього процесу до мінімуму.

Діяльність щодо підготовки та прийняття рішення про фінансове забезпечення відтворення основних засобів у частині обсягу ресурсів, необхідних для фінансування, джерел фінансового забезпечення та їх структури, вартості і часу, необхідного для їх пошуку і залучення, вимагає особливого підходу до процесу ідентифікації та оцінки ризиків, а також заходів із запобігання, зниження та нейтралізації негативного впливу. Управління ризиками треба розглядати як один із найбільш відповідальних етапів процесу фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємства.

Категорія ризику використовується багатьма науками. Спершу ризик набув математичного виразу і лише пізніше, з розвитком продуктивних сил, був перенесений як вибір оптимального варіанта рішення з множини проблем і вивчення впливу ризику на окремі сторони суспільного та економічного життя.

Доцільність проведення заходів із фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємства визначається за результатами якісного і кількісного аналізу можливих втрат (таблиця 1). Кількісний аналіз ризику дає змогу провести оцінку доцільності тієї чи іншої дії, у цьому разі мова може йти про вибір джерел фінансових ресурсів, їх структури, необхідність залучення позикових коштів тощо. Одним із широковідомих методів урахування чинників невизначеності є аналіз доречності витрат (аналіз збитків). Для вирішення вводяться до розгляду такі поняття, як області (зони) ризику – зона мінімального ризику, зона прийняттого ризику, зона критичного ризику та зона катастрофічного ризику.

Найбільш вагомим для підприємства у процесі здійснення фінансового забезпечення відтворення основних засобів є фінансовий ризик. Історично фінансові ризики виникли разом із появою грошей та грошового обігу.

Таблиця 1

Кількісний і якісний аналіз можливих збитків підприємства

Тип збитку	Зони ризику	Ймовірність, %
Незначний	Зона мінімального ризику	0 – 25
Малий	Зона прийняттого ризику	25 – 50
Середній	Зона критичного ризику	50 – 75
Великий	Зона катастрофічного ризику	75 – 100

Фінансовий ризик варто розглядати, виходячи з дефініції «фінанси». Особливістю фінансів як економічної категорії є те, що ці економічні відносини завжди відбуваються у грошовій формі. Грошовий характер фінансових відносин є важливою визначальною їх ознакою. У цьому контексті під фінансовим ризиком процесу фінансового забезпечення відтворення основних засобів пропонуємо розуміти ризик втрат, що виникає у процесі відносин між суб'єктами в процесі утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів, необхідних для фінансування придбання, ремонту чи модернізації основних засобів.

Характерними ознаками ризиків є їх об'єктивний характер і водночас суб'єктивна природа. Об'єктивний характер ризику проявляється в тому, що під час прийняття рішення суттєвий вплив на суб'єкта здійснюють зовнішнє середовище, умови, обставини, котрі, власне, називають факторами ризику. Суб'єктивна природа ризику полягає в тому, що саме суб'єкт фінансових відносин приймає ті чи інші рішення, які ґрунтуються на певних його знаннях, навичках, уміннях та ступені і якості інформації, якою він володіє або яка доступна йому у цю мить. З огляду на ці ознаки Г.С. Токаренко наводить визначення ризику – це можливість (небезпека) настання такої події, в результаті якої суб'єкт, який прийняв рішення, втрачає повністю або частково свої ресурси, недоотримує очікуваний дохід або несе додаткові матеріальні і фінансові витрати [7, с. 126].

Доказом суб'єктивної природи ризику є поява нового напрямку фінансового менеджменту – «фінансів поведінки», в основу яких покладено твердження, що, діючи в умовах невизначеності і ризику, люди піддаються впливу численних ілюзій, емоцій, помилкового сприйняття інформації та інших «ірраціональних» факторів [3, с. 89].

У процесі прийняття рішення про фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємства саме суб'єктивна природа превалює над об'єктивним характером. Тому й виникає проблема кількісної оцінки фінансових ризиків з метою їх мінімізації чи уникнення для захисту суб'єкта підприємницької діяльності від втрат, яких він може зазнати внаслідок невірно прийнятих рішень щодо фінансового забезпечення оновлення основних засобів підприємства. Повністю виключити ризик неправильного рішення про фінансування відтворення основних засобів неможливо, однак його треба мінімізувати, використовуючи, в тому числі, і страхові механізми.

Висновки із цього дослідження. Приймаючи рішення про фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємства, варто дати відповідь на питання, чи достатньо для цього власних коштів; чи доречною є така діяльність з огляду на економічну ситуацію в країні та кон'юнктуру галузі, тобто чи це економічно ефективно – чи покриватимуть майбутні доходи здійснені сьогодні витрати.

Результати дослідження свідчать, що критерії ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів не повторюють один одного і можуть давати різні оцінки щодо ефективності політики фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Вибір критеріїв оцінки ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів має здійснюватися менеджерами підприємства з урахуванням загального обраного бачення оцінки ефективності діяльності підприємства загалом. Таким чином, дотримання зазначених критеріїв забезпечить здійснення ефективної оцінки фінансового забезпечення відтворення основних засобів, що сприятиме зростанню продуктивності управління основними засобами на підприємстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балдинюк А.Г. Управління фінансуванням оборотних активів торговельних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.05 / А.Г. Балдинюк. – К., 2005. – 21 с.
2. Бугріменко Р.М. Ефективність політики управління фінансування основних засобів торговельних підприємств : дис. канд. екон. наук : 08.07.05 / Бугріменко Р.М. – Х., 2003. – 224 с.
3. Ващенко Т.В., Лисицына Е.В. Поведенческие финансы – новое направление финансового менеджмента. История возникновения и развития // Финансовый менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 89.
4. Зубков С.О. Критерії ефективності політики фінансування оборотних активів підприємства // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг.– 2012. – № 2.– С.122–130.
5. Ільчук В.П. Інноваційно-інвестиційні системи залізничного транспорту: становлення та розвиток : монографія / В.П. Ільчук; за ред. д.е.н., проф. Є.М. Сича. – К. : Логос, 2004. – 381 с.

6. Рилєєв С.В. Роль політики управління оборотними активами в системі фінансового менеджменту підприємства / С.В. Рилєєв, С.М. Юрій // Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. Сер. Екон. науки. – 2009. – № 4 (36). – С. 311–319.

7. Токаренко Г.С. Основы риск-менеджмента в предпринимательской деятельности // Финансовый менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 126.

8. Ящук Д.Л. Дослідження методології управління оборотними активами машинобудівних підприємств в умовах кризи / Д.Л. Ящук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 32. – С. 252–257.